

Οι αλχημιστές από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους μέχρι τον Πλάτωνα

Οι πρώτοι εισηγητές της επιστημονικής αντίληψης του κόσμου, ως προς την πρώτη αρχή του, αλλά και ως προς το γενεσιουργό αίτιο, ήταν ο Θαλής ο Μιλήσιος (έζησε περί το 600 π.Χ.) και οι οπαδοί της Ιωνικής Σχολής. Ο Θαλής δεχόταν ότι το ύδωρ ήταν η πρώτη ύλη, από την οποία γεννήθηκαν τα πάντα, ενώ ο σύγχρονός του Αναξίμανης πρόσβευε ως αρχή των πάντων τον αέρα. Αυτός, όταν είναι μανιώδης, γίνεται πυρ και όταν πυκνώνει γίνεται νέφη και ύδωρ, γη και λίθοι. Τις πρώτες αυτές αόριστες ιδέες, οι οποίες μαρτυρούν μια πρώιμη παρατήρηση, διαδέχονται άλλες εμβριθέστερες.

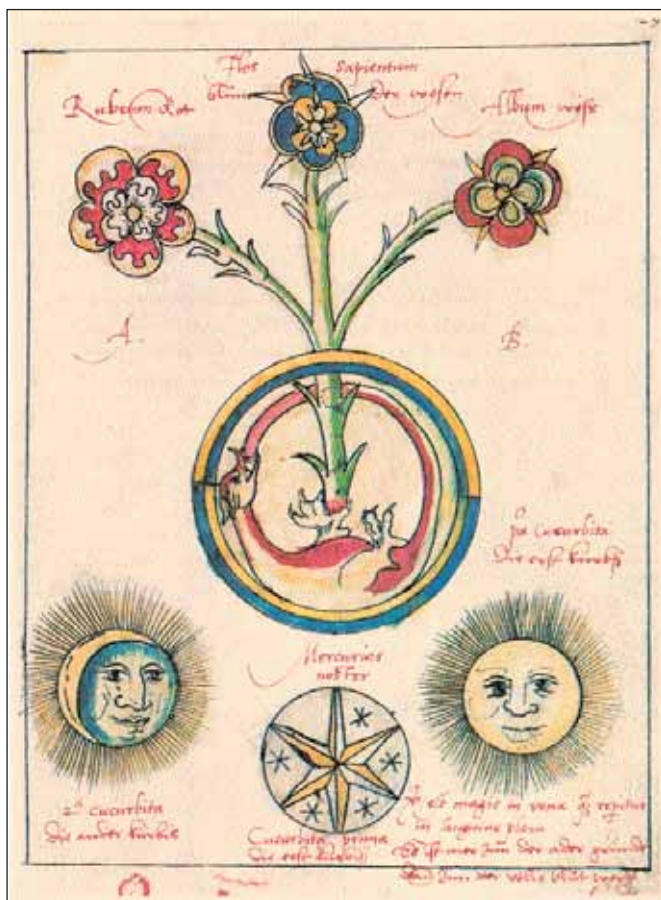
Ο Παρμενίδης και οι Ελεάτες, οι οποίοι αναφέρονται από τον Ζώσιμο, δέχονται τη μονιμότητα. Τα πάντα ανάγονται σε ένα Ον, αιώνιο και ακίνητο, και σε αυτό πίστευαν και οι αλχημιστές όταν έλεγαν: «Ένα το παν και από το παν γίνεται το όλο σύνθεμα» ή κατά την εντονότερη έκφραση των μυστι-

κών αξιωμάτων, που είναι γραμμένα στους συγκεντρωτικούς κύκλους του Δράκοντος –ο Αγαθοδαίμων ή θεΐος Δράκων (εικ. 1), ο οποίος προσφωνείται και ως Όσιρις, του οποίου η κεφαλή είναι ο ουρανός, σώμα του ο αιθέρας, πόδια του η γη και το νερό γύρω του ο Ωκεανός, που γεννάει τα αγαθά και τρέφει την οικουμένη-, «Ένα είναι το παν και δι' αυτού το παν και σ' αυτό το παν και αν δεν έχει το παν δεν είναι τίποτε το παν».

Έναν αιώνα μετά τον Θαλή και τον Αναξίμανη, ο Ηράκλειτος (έζησε περί το 500 π.Χ.) μίλησε για την, κατ' ανάγκη, μεταβολή των όντων. Το παν γεννιέται και διαρκώς αλλάζει και ασταμάτητα δημιουργείται από τις δυνάμεις που ζουν στη ροή των φαινομένων. Η φαινομενική αυτή υπόσταση έχει ως αιτία την αντικατάσταση των μερών που ρέουν, από το ένα μέρος, από τη συρροή απέναντι άλλων μερών στην ίδια αναλογία. Εκείνο το οποίο είναι ζωντανό και κινείται στη φύση είναι το πυρ, η ψυχή ή το πνεύμα, αρχή κινητή και αδιάκοπα μεταβαλλόμενη, η πρώτη ουσία των όντων.

Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι οι ιδέες του Ηράκλειτου είναι ίδιες με τις σημερινές, οι οποίες δεσποζουν στις σύγχρονες φυσικές θεωρίες για την αέναη μεταβολή των στοιχείων, στις συνθέσεις της μεταβλητότητάς τους, στη διάμόρφωση των δυνάμεων και της θεωρίας της θερμότητας.

Ο Εμπεδοκλής (έζησε στα μέσα του Ε' αι. π.Χ.) είναι σαφέστερος και προσπαθεί να εξηγήσει τη μονιμότητα των ουσιών απέναντι στην αέναη μεταβολή των φαινομένων. Ό,τι φαίνεται σε εμάς ότι είναι η αρχή και το τέλος ενός όντος, είναι απλή απάτη. Τίποτε πραγματικά δεν υπάρχει πέρα από τη σύγκριση, την ένωση και τη σύνθεση, τη διάκριση των αντιτιθέμενων και την αποσύνθεση. Τα στοιχεία που συνθέτουν όλα τα όντα είναι τέσσερις ουσίες, διαφορετικές η μία από την άλλη, αγέννητες και άφθαρτες: η γη, το ύδωρ, ο αήρ και το πυρ (εικ. 2). Ο Εμπεδοκλής είναι ο δημιουργός της θεωρίας των τεσσάρων στοιχείων, τα οποία είχαν υποδείξει οι

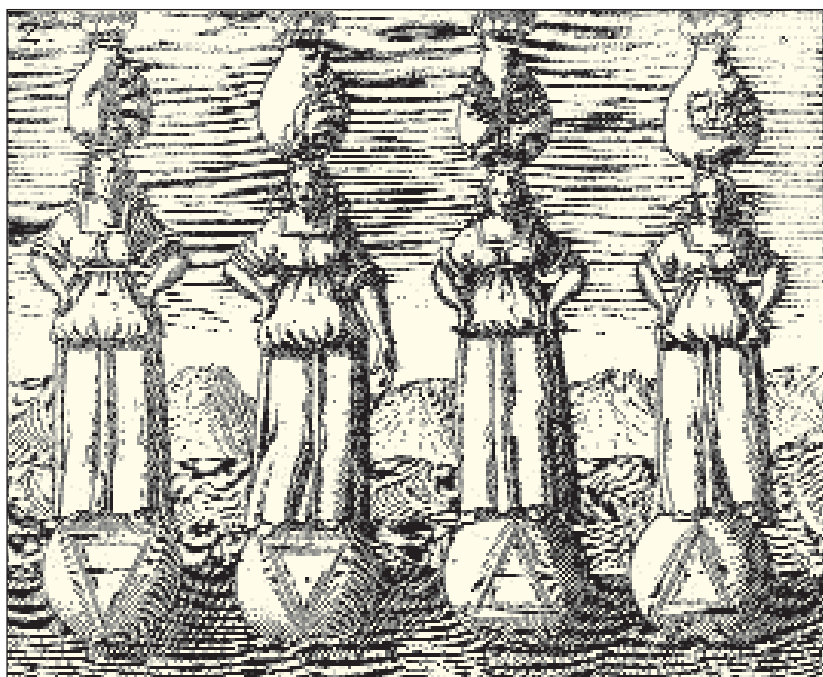

1. Ο θεΐος Δράκων. H. Reussner, Pandora, 1582.

πρόδρομοί του. Αυτός τους απέδωσε την καθορισμένη τους μορφή. Η διδασκαλία αυτή κυριαρχούσε σε κάθε μορφή Χημείας έως το τέλος του 18ου αιώνα. Και όπως διευκρίνιζε ο Αριστοτέλης: «Επειδή στη σάρκα και στο ξύλο και σε καθένα από αυτά υπάρχει πυρ και γη, είναι φανερό ότι αυτά από εκείνα εκκρίνονται» (Αριστ. *Περί Ουρανού*, Γ, 3).

Οι προσωκρατικοί φυσικοί φιλόσοφοι

Η Κοσμογονία και η Θεογονία, ως προϋποθέσεις της επιστημονικής Κοσμολογίας, αποτελούν δύο έννοιες που δεν είναι δυνατόν να μελετηθούν χωριστά, γιατί τα φαινόμενα του κόσμου, στο αρχέγονο θρησκευτικό συναίσθημα, σημαίνουν εμπειρίες της ουσίας και της παρουσίας του θείου. Λέγοντας Κοσμογονία, εννοούμε, βασικά, τη δημιουργία του κόσμου, όπως αυτός προσφέρεται στην εμπειρία. Δηλαδή, εννοούμε τη γένεση και τη διαμόρφωσή του από κάποια δημιουργική αιτία. Η αντίληψη αυτή είναι συνδεδεμένη κυρίως με την έννοια της φυσικής συνέχειας, η οποία πραγματοποιείται με τη γενεαλογική παραγωγή όντων από κάποια άλλα, πρωταρχικά. Αυτές όμως οι δύο παραστάσεις, της δημιουργικής αιτίας αφενός και της γενεαλογικής παραγωγής αφετέρου, διαμορφώνουν δύο διαφορετικά πρότυπα του κόσμου: το πρότυπο του δημιουργού και αυτό της καταγωγής. Πλήρη διαχωρισμό ανάμεσα σε αυτά τα δύο πρότυπα πρακτικά δεν μπορούμε να έχουμε. Στους ποικίλους τύπους Κοσμογονίας παρουσιάζονται, σχεδόν πάντοτε, συνδυασμένα και αλληλοσυμπληρούμενα, με το χαρακτηριστικό γνώρισμα της αποδοχής μιας πρωταρχικής κατάστασης του κόσμου, υπαρκτής πριν από την έναρξη της κάθε δημιουργίας. Αυτή είναι, συνήθως, το χάος ή Θεός.

2. Τα τέσσερα στοιχεία τα οποία συνθέτουν τον κόσμο. D. Stolcius von Stolcenberg, *Viridarium chymicum*, 1624.

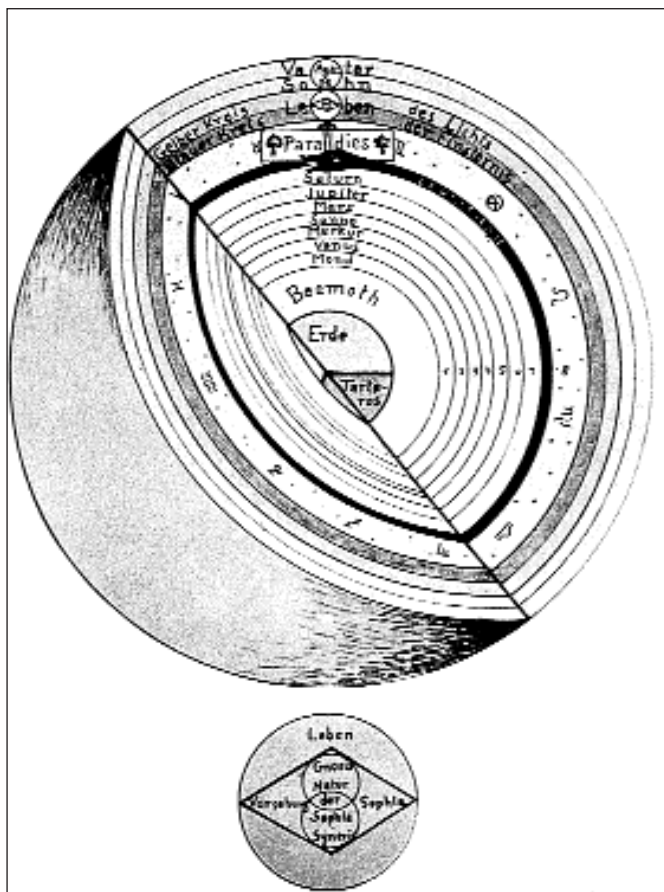

3. Ζεύγη αντιθέτων πνευματικών καταστάσεων. Μικρογραφία 15ου αι.

Φυσικά, με τη συμπλήρωση της περιγραφής του κόσμου και των μερών που τον απαρτίζουν, γίνεται προσπάθεια να εξηγηθούν και τα λειτουργικά φαινόμενά του. Μέρα και νύχτα, ύπνος και θάνατος: ζεύγη από αντίθετες, συμπληρωματικές καταστάσεις (εικ. 3), συνδέονται στην αφετηρία τους και στη σχέση τους με τον Ήλιο. Ακόμα και μετρήσεις του κοσμικού χώρου επιχειρούνται με τον θεογονικό μύθο, όπως αυτόν του Ησιόδου, όπου η Γη βρίσκεται στη μέση του διαστήματος, απέχοντας από τον Ουρανό τόσο όσο απέχει και από τα Τάρταρα (Ησιόδ. *Θεογονία*, 720-730), δηλαδή εννέα μερόνυχτα. Η επιλογή του αριθμού αυτού δεν είναι τυχαία. Ένας σεληνιακός μήνας έχει διάρκεια 27 ημέρες –σε τρεις φάσεις (3·9)– και βρίσκεται σε άμεση σχέση με τον μηνιαίο βιολογικό κύκλο της γυναίκας, και κατ' επέκταση με τη διάρκεια κυοφορίας των εννέα μηνών.

Ο αριθμός εννέα είχε χαρακτηριστεί, από τους προϊστορικούς ακόμα χρόνους, ιερός. Έτσι τον βρίσκουμε στην Κρήτη, στην ιστορία του Μίνωα, του εννεώρου, ο οποίοςς κάθε εννέα χρόνια συναντά τον πατέρα του Δία και ανανεώνει την

4. Απεικόνιση του Κόσμου, κατά τους Γνωστικούς και τους Οφίτες, άποψη την οποία δανείστηκαν από τους αλχημιστές, όπως δείχνει ο ουροβόρος όφης, ο οποίος περικλείει τον κόσμο τους. Hans Leisegang, *Die Gnosis*, Stuttgart 1985.

εντολή του για την άσκηση εξουσίας. Όμως, ο αριθμός εννέα απαντά και στην προϊστορία της Θήβας, όπου έπρεπε να περάσουν εννέα χρόνια πολιορκίας για να την κυριεύσουν οι επίγονοι, όπως ακριβώς συνέβη και με την Τροία, η οποία, επίσης χρειάστηκε να πολιορκηθεί επί εννέα έτη για να καταληφθεί. Αλλά και ο Οδυσσέας περιπλανήθηκε εννέα ολόκληρα χρόνια, έως ότου του επιτραπεί να επιστρέψει στην πατρίδα του τον δέκατο, ενώ και ο Δευκαλίων με την Πύρρα και την κιβωτό τους, στον κατακλυσμό, πλέουν επί εννέα μερόνυχτα, μέχρι να προσαράξουν, τη δέκατη μέρα (στον Παρνασσό ή στην Όρθρυ ή στον Άθω ή στη Δωδώνη). Μα και οι Αλβάδες στα εννέα τους χρόνια έχουν ήδη αποκτήσει ανάστημα εννέα οργιές και εννέα πήχες, ενώ το σώμα του Τιτυού, στα Τάρταρα (εικ. 4), καταλαμβάνει χώρο εννέα πλέθρων. Ακόμα, το «χάλκινο αμόνι», που πέφτει από τον Ουρανό στη Γη και από τη Γη στα Τάρταρα (Ησιόδ. *Έργα και Ημέραι*, 109-201) καθρεφτίζει την προεπισημονική σκέψη, για την οποία η πτώση του βαρύτερου αντικειμένου αισθητοποιεί τη μεγαλύτερη ταχύτητα, αυτή που σήμερα αντιστοιχεί στην ταχύτητα του φωτός. Όμως, το βαρύτερο αντικείμενο για «διαστημικές μετρήσεις», την εποχή που θέλουν και τοποθετούν τον Ησιόδο (γύρω στο 700 π.Χ.), δεν ήταν

πλέον ένα «χάλκινο αμόνι», έτσι αυτή η αναφορά από τη μια προδίδει την προησιόδεια ηλικία της Θεογονίας και από την άλλη μια πανάρχαια ανάμνηση των προϊστορικών και προκατακλυσμαίων Ελλήνων. Αυτήν όπου το φως του Σείριου, ή άστρου του Κυνός, χρειάζεται εννέα χρόνια για να φθάσει στον πλανήτη μας. Ο Πλούταρχος (*Περί Ίσιδος και Οσίριδος*, 354c και 366a) αναφέρει ότι η Ίσις, την οποία ταυτίζει με την Αθηνά, είναι ο Σείριος, το γνωστό άστρο του Κυνός (στο οποίο ορκίζονταν και ο Σωκράτης). Γι' αυτό και ο Παρθενών, ο ιερός ναός της Αθηνάς, στην Ακρόπολη των Αθηνών, είναι προσανατολισμένος έτσι ώστε μια φορά το χρόνο, στις 23 Ιουνίου, όταν μεσουραίνει ο Σείριος, οι ακτίνες του ανατέλλοντος Ηλίου, εισέρχονται κατευθείαν στο άδυτο του ιερού. Φυσικά, ο Παρθενών οικοδομήθηκε, με τα συμβατικά μέσα εκείνης της εποχής, στο συντομότερο χρονικό διάστημα των εννέα ετών (447-438 π.Χ.).

Στην πρώιμη ελληνική επιστήμη, ο τύπος του μύθου, με πρώτο θεό το Χάος (εικ. 5), φαίνεται να προσδιορίζει ορισμένα κοσμολογικά συστήματα: ο Αναξιμανδρος (μαρτυρία 10, Diels) θέτει ως αρχή το άπειρον. Ο Αναξαγόρας (απόσπασμα 1, Diels) διδάσκει ότι, πριν ο νους κατατάξει τα πράγματα του κόσμου, όλα ήταν σε κατάσταση συμφυρμού, ομού πάντα. Ο Λεύκιππος (μαρτυρίες 1 και 10, Diels) και ο Δημόκριτος (μαρτυρίες 171-195 και 249-270, Luria) προϋποθέτουν το κενό σε κάθε κοσμοπλαστική διεργασία. Ακόμα και ο Πλάτων (*Τίμαιος* 52 b) δέχεται τη χώρα, δηλαδή τον κενό χώρο, πριν από τη διαμόρφωση του κόσμου.

Έχει επικρατήσει να ονομάζουμε Προσωκρατικούς τους αρχαιότερους Έλληνες φιλοσόφους, που έζησαν πριν από τον Σωκράτη (470-399 π.Χ.). Οι διδασκαλίες τους συναπαρτί-

5. Ο ουροβόρος θεός Δράκων του Χάους. Biblioteque nationale, Παρίσι.

ζουν τη λεγόμενη Προσωκρατική φιλοσοφία, η οποία είναι και η αρχαιότερη έκφραση, όχι μόνο της ελληνικής φιλοσοφίας, αλλά της φιλοσοφίας γενικά. Η Προσωκρατική φιλοσοφία είναι κυρίως φυσική φιλοσοφία, ενώ η λεγόμενη Αττική φιλοσοφία, την οποία εισηγείται ο Σωκράτης, είναι κυρίως μεταφυσική ή οντολογία, δηλαδή, όπως σημειώνει ο Αριστοτέλης σχετικά (*Περί Ζώων μορίων* Α1, 642α 28 κ.ε.), «στον καιρό του Σωκράτη αναπτύχθηκε αυτό το πράγμα (δηλαδή το να επιδιώκουμε τον προσδιορισμό της ουσίας), ενώ το να αναζητούμε τα πράγματα που αναφέρονται στη φύση σταμάτησε...». Έτσι, Προσωκρατικοί είναι κυρίως οι κοσμολόγοι, από τον Θαλή έως τον Δημόκριτο, δηλαδή αυτοί τους οποίους ο Αριστοτέλης αποκαλεί φυσιολόγους και τους αντιδιαστέλλει από τους θεολόγους. Αν δούμε τα κείμενά τους από μια άλλη σκοπιά και αν βασιστούμε στους αραβικούς και τους ελληνικούς καταλόγους του 8ου και 9ου αιώνα, που αφορούν τους ανά την ιστορία αλχημιστές, συναντούμε, όχι μόνο τα ονόματά τους, αλλά και καταλόγους των έργων τους. Μεγάλος αριθμός Ελλήνων φιλοσόφων καταχωρίζονται στους αλχημικούς καταλόγους των πρωτοχριστιανικών χρόνων. Ανάμεσα στους πρώτους είναι και οι δύο μεγάλοι δάσκαλοι της φιλοσοφίας, Πλάτων και Αριστοτέλης. Και στα χειρόγραφα του Αγίου Μάρκου της Βενετίας, βρίσκουμε τα ονόματα των φιλοσόφων της Ιωνικής και Ιταλιωτικής Σχολής, τον Θαλή, τον Ηράκλειτο, για τον οποίο αναφέρεται ως σύγγραμμά του και το *Περί θείας και ιεράς τέχνης* (δηλαδή η δημιουργία χρυσού από αγενή μέταλλα), τον Ξενοκράτη, τον Διογένη, τον Ίππασο και τον Δημόκριτο, με τη θεωρία των τεσσάρων στοιχείων, το οποίο συχνά επικαλούνται οι αλχημιστές.

Κατά τον Μεσαίωνα, οι Έλληνες φιλόσοφοι αναφέρονται μεταξύ των αλχημιστών. Στο *Turba Philosophorum* διαβάζουμε τα ονόματα του Πυθαγόρα, του Αναξαγόρα, ο οποίος είχε επίσης συγγράψει έργον *Περί της Ιεράς Τέχνης*, του Παρμενίδη, του Σωκράτη, του Ζήνωνος και του Πλάτωνος, μαζί με εκείνα του Βήλου, του Πανδόλφου και άλλων βαρβαρικών ονομάτων.

Βεβαίως, πρέπει να διευκρινισθεί ότι, αν και η Προσωκρατική φιλοσοφία έχει τον κόσμο ως κεντρικό και σχεδόν αποκλειστικό της πρόβλημα, δεν παύει να εκφέρει απόψεις και για τον άνθρωπο, την κοινωνία, το κράτος, τη γνώση και την πράξη. Όμως ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του εξετάζονται ως άμεσα συνδεδεμένα μέρη του φυσικού κόσμου και όχι ως αντικείμενα ειδικών κλάδων του επιστητού. Σήμερα αναγνωρίζουμε ότι οι βάσεις της Φιλοσοφίας και της Επιστήμης βρίσκονται στους Προσωκρατικούς και ότι από αυτούς έχουν διατυπωθεί οι κυριότερες έννοιες όλων των κλάδων του επιστητού.

6. Ο Ερμής ο Τρισμέγιστος με τα σύμβολα του χρυσού (ήλιος) και του αργύρου (σελήνη). D. Stolcius von Stolzenberg, *Viridarium chymicum*, 1624.

Οι αρχές οι οποίες θεμελιώνουν τα συστήματα της Προσωκρατικής φιλοσοφίας, τόσο τα μονιστικά όσα και τα πολυαρχικά, είναι κυρίως τα φυσικά σώματα, τα γνωστά από την άμεση εμπειρία του κόσμου, δηλαδή το ύδωρ, ο αήρ, η γη και το πυρ. Αναζητώντας την Πρώτη Αρχή, την Μίαν Αρχή ή Αρχή Μία, όπως καθιερώθηκε μέχρι και την εποχή του Παρακέλσου, θέτουν τις βάσεις τόσο της Φυσικής όσο και της Χημείας, εισηγούμενοι πλήθος εννοιών, όπως κόσμος, φύση, άπειρο, χώρος, χρόνος, άτομο, κενό, ύλη, δύναμη, μέγεθος, κίνηση, αριθμός, συνεχές, μέρος, όλο, φθορά, ένωση, διάλυση και τόσες άλλες, που έχουν περάσει στη γλώσσα της Επιστήμης. Οι διαφορές μεταξύ των θεωριών βρίσκονται μόνο στο ότι οι λεγόμενοι μονιστές δέχονται ως Πρώτη Αρχή μόνο ένα από τα φυσικά σώματα και εξηγούν όλα τα άλλα σώματα και φαινόμενα ως παράγωγα ή ως μεταμορφώσεις αυτού, ενώ οι πολυαρχιστές δέχονται ως πρώτες αρχές περισσότερα από ένα ή και όλα μαζί τα βασικά φυσικά σώματα, συνδυασμένα και ενισχυμένα ή και κατευθυνόμενα από δυνάμεις, οι οποίες τείνουν να γίνουν εμπειρικές.

Οι επονομαζόμενοι αλχημιστές δεν κάνουν τίποτα περισσότερο από το να ακολουθούν τις διδαχές αυτών των μεγάλων φυσικών φιλοσόφων και να προσπαθούν να αναπαραγάγουν τις συνθήκες δημιουργίας του κόσμου μέσα στους κλιβάνους τους, με τον κατάλληλο συνδυασμό των φυσικών σωμάτων, σύμφωνα με την επιταγή του Ερμού του Τρισμέγιστου (εικ. 6): «ό,τι είναι επάνω, στο μακρόκοσμο, είναι ακριβώς το ίδιο και κάτω, στο μικρόκοσμο». Έτσι έχουμε τις μονιστικές θεωρίες του νερού (εικ. 7) στον Θαλή, του αέρα

7. Το ύδωρ ως πρωταρχικό στοιχείο δημιουργίας του σύμπαντος κόσμου από το Χάος. D. Stolcius von Stolcenberg, *Viridarium chymicum*, 1624.

στον Αναξίμενη, του πυρός στον Ηράκλειτο και τις πολυαρχικές του φωτός και του σκότους –τουλάχιστον κοσμολογικά– στον Παρμενίδη, του ύδατος, του αέρα, της γης και του πυρός –που συνδυάζονται κάτω από τον ενεργειακό παράγοντα της έλξης και της απώθησης, με τις προσωποποιημένες δυνάμεις της αγάπης και του μίσους– στον Εμπεδοκλή. Ακόμα τη θεωρία των πραγμάτων και του ρυθμιστή νου, στον Αναξαγόρα. Τέλος, ως απάντηση στην ελεατική θεωρία (βλ. πιο κάτω) και θέση του όντος και του μη όντος, τη θεωρία των ατόμων και του κενού στον Δημόκριτο.

Η ιδιότητα του νερού, να φέρει μέσα του ζωή και να ευνοεί την ανάπτυξη της –όπως διαπιστώθηκε προεπιστημονικά και εκφράστηκε στους μύθους και τις λατρείες, σε παγκόσμια κλίμακα, από το βεδικό υγρό ως αρχή κάθε ύπαρξης, μέχρι το ευαγγελικόν «ύδωρ το ζων» και το θάνατο νερό του παραμυθιού– φαίνεται να προσδιόρισε στη σκέψη του Θαλή την έννοια του ύδατος ως εμβίου ή εμψύχου. Ο Αναξίμανδρος (610-546 π.Χ.) είναι ο πρώτος Έλληνας που έγραψε ολοκληρωμένο επιστημονικό σύγγραμμα *Περί Φύσεως*, συνοδευόμενο από χάρτες του ουρανού και της υδρογείου και με ενδείξεις για τις αποστάσεις ανάμεσα στα ουράνια σώματα.

Στη γενική θεωρία του φυσικού κόσμου, ο Αναξίμανδρος, με αφετηριακά δεδομένα τις θεογονικές, σχεδόν ταυτόσημες στην προεπιστημονική αντίληψη, παραστάσεις βασικά του Χάους και βοηθητικά της Νύχτας, του Αέρα και του Ωκεανού, κατανόησε την προκοσμική κατάσταση και συνέλαβε την έννοια της άμορφης, αδιαμόρφωτης μάζας, ως αρχής του σύμπαντος. Αυτή την έννοια ο Αναξίμανδρος ίσως ονόμασε ο ίδιος με τον όρο *άπειρον*, θεωρώντας τη μάζα του απείρου θάνατη και ανώλεθρη, οπότε όρισε την έννοια της αφθαρσίας της ύλης. Λίγο αργότερα ο Αναξίμενης (585-

525 π.Χ.), σύμφωνα με την πάγια υλιστική αντίληψη της ζωής, εννοεί τον αέρα ως ύλη και ενέργεια μαζί, ως ένα σώμα, πάντοτε ζωντανό, ή καλύτερα, θάνατο, όπως προηγουμένως ο Αναξίμανδρος το άπειρο, και αιείζων, όπως αργότερα ο Ηράκλειτος το πυρ. Ο Αναξίμενης εξηγούσε τη δομή του σύμπαντος με βάση τους βαθμούς πυκνότητας του αέρα. Έτσι, κατά τον φυσικό φιλόσοφο, ο αήρ, όταν αραιώνεται, γίνεται πυρ, όταν πυκνώνεται, γίνεται άνεμος, ύστερα νέφος, ύδωρ, γη και από αυτά όλα τα άλλα.

Ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος (570-470 π.Χ.), πέραν των επικών του έργων, έγραψε και το *Περί Φύσεως*, όπως συνήθιζαν οι φυσικοί φιλόσοφοι, αλλά αν και από όλα του τα έργα έχουν περισωθεί μόνο μερικές δεκάδες στίχοι, εντούτοις είναι ο πρώτος Έλληνας φιλόσοφος από το έργο του οποίου έχουμε σήμερα διατηρημένα πρωτότυπα αποσπάσματα. Θεωρούσε τη γη ως αρχή της κοσμολογίας του: «Εκ γης γαρ τάδε πάντα και εις γην πάντα τελευτά», αφού άλλωστε στη θεογονική σκέψη της εποχής του, η θεά Γη ήταν παμμήτειρα και πρεσβίστη. Πάνω σε αυτή τη βάση και

8. Η Πανδώρα, το από πηλό δημιούργημα της Αθηνάς, του Ηφαίστου και του Προμηθέως. H. Reussner, *Pandora*, 1582.

σε συνάρτηση με το πρότυπο του ανθρωπογονικού μύθου, όπου ο Προμηθέας κατασκευάζει τον άνθρωπο από πηλό (εικ. 8), κατ' εντολήν του Διός (Πλάτωνος, *Πρωταγόρας*, 320c-321e, Burnet), ο Ξενοφάνης ερμηνεύει όλες τις μορφές της ζωής, μαζί και τον άνθρωπο, ως γη και ύδωρ.

Ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος (540-480 π.Χ.), όπως τεκμηριώνεται από σωζόμενες μαρτυρίες του έργου του, είχε ευρύτατη μόρφωση για την εποχή του, η οποία κάλυπτε όλο το φάσμα της επικής και λυρικής ποίησης, από τον Όμηρο έως τον Ξενοφάνη, τη θεολογία και τον λαϊκό πολιτισμό της εποχής του, τη φυσική φιλοσοφία από τον Θαλή μέχρι τον Πυθαγόρα, και τις ειδικότερες επιστημονικές γνώσεις ως τον σύγχρονό του γεωγράφο Εκαταίο. Τα κείμενά του είναι αιγιματικά και γριφώδη, όπως κάθε γνήσιου αλχημιστή, γι' αυτό και οι σύγχρονοί του τον ονόμαζαν αιγιματική και σκοτεινό, αλλά και θαυμάσιο και μεγαλόφρονα, βάσει του γραπτού λόγου του. Στο έργο του *Περί Φύσεως*, εκμεταλλευόμενος γνωστά στους σύγχρονούς του φραστικά σχήματα από σύμβολα, αλληγορίες, χρησμούς, γνωμικά, παροιμίες, γρίφους, αινίγματα κ.λπ., δίνει στο λόγο του εξαιρετικά ιδιότυπο χαρακτήρα. Παράλληλα διατυπώνει πολύ συχνά αντίθετες έννοιες, κατά ζεύγη, από την ίδια λέξη, ως επαναλαμβανόμενη υπόμνηση της θεμελιακής, γι' αυτόν, έννοιας της ενότητας των αντιθέτων, όπου μπορεί να προστεθεί και η αμφισημία ορισμένων λέξεων, όπως ο λόγος, ο θεός, ο πόλεμος, ο μόρος.

Ο Ηράκλειτος, όπως και όλοι οι πριν από αυτόν, πιστεύει ότι το όνομα ενός πράγματος είναι μέρος της ουσίας του, δηλαδή είναι φύσει και όχι θέσει. Με αυτή την προϋπόθεση, το όνομα δηλώνει λίγο ή πολύ, το λόγο υπάρξεως των πραγμάτων. Εξού και η πολύ συχνή, στον Ηράκλειτο, διατύπωση αντίθετων εννοιών κατά ζεύγη, προερχόμενα από την ίδια λέξη, σαν επαναλαμβανόμενη υπόμνηση στη θεμελιακή για τον φιλόσοφο αυτό έννοια της ενότητας των αντιθέτων.

Στη θεώρηση των πραγμάτων μέχρι την εποχή του Ηράκλειτου ήταν αποδεκτή, μάλλον σιωπηρά, κάποια έννοια ενότητας του κόσμου, εφόσον τα ποικίλα φαινόμενά του ήταν νοητά ως οργανικό σύνολο. Παράλληλα δε ίσχυε και ένας, χαρακτηριστικός για την αρχαϊκή εποχή, τρόπος σκέψης, ο οποίος αντιπαρέθετε στα πολλά, ή στα πάντα, κάποιο διακεκριμένο εν. Ήδη, από τον κύκλο του Πυθαγό-

9. Ο ουροβόρος όφις των αλχημιστών ο οποίος συμβολίζει τη ρήση «εν το παν». M. Maier, *Atalanta fugiens*, 1618.

ρα, είχαν επισημανθεί ως κατηγορίες τα αντίθετα φαινόμενα του κόσμου. Με αυτά τα δεδομένα, ο Ηράκλειτος προχώρησε στη διατύπωση της ταυτότητας «εν πάντα είναι», το περίφημο «εν το παν» των αλχημιστών, το οποίο συμβόλιζαν με την εικόνα του ουροβόρου όφεως (εικ. 9). Ο σκοτεινός φιλόσοφος προεκτείνει τα διδάγματα της πρώιμης ιωνικής κοσμολογίας και θεωρεί το σύμπαν ως πυρ αείζων, το οποίο μετατρέπεται σε ποικίλες μορφές, χωρίς όμως να χάνει την ταυτότητά του. Έτσι διδάσκει (51) ότι: «Τον κόσμο τούτο, τον ίδιο για όλους, ούτε θεός ούτε άνθρωπος τον έκανε, μα ήταν πάντα και είναι και θα 'ναι πυρ αείζωο, που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο». Εξηγώντας κατόπιν το μηχανισμό λειτουργίας του κοσμικού συστήματος, αναφέρει (53) ότι «του πυρός μετατροπές πρώτα σε θάλασσα, και της θαλάσσης το μισό γη και το μισό πύρινο ρεύμα». Η γη διαχέεται σε θάλασσα και μετριέται στον ίδιο λόγο που ήταν πριν γίνει γη. Ο Ηράκλειτος είχε, φαίνεται, συλλάβει το αξίωμα ότι το ποσό της ύλης παραμένει σταθερό και ότι η ισορροπία της φύσης είναι αυτορρυθμιζόμενη.

Ο Εμπεδοκλής ο Ακραγαντίνος (490-435 π.Χ.) ήταν ο τελευταίος προσωκρατικός φιλόσοφος που διατύπωσε τη διδασκαλία του έμμετρα, πέτυχε δε να εκφραστεί σε λόγο τόσο ποιητικό, που μόνον ο Ηράκλειτος, με τη «ρυθμική πρόζα» του, τον υπερβαίνει. Από τα σωζόμενα αποσπάσματα του Εμπεδοκλή συμπεραίνεται ότι, εκτός από τη γενική Φυ-

σική είχε και ειδικότερες γνώσεις Φυσιογνωσίας και Ιατρικής, ιδιαίτερα Φυσιολογίας, Ανατομίας και Εμβρυολογίας. Η ευρυμάθεια αυτή τον συνέδεε με τη μεγάλη ιατρική παράδοση της Κάτω Ιταλίας, η οποία είχε αρχίσει με τον Δημοκρίτη τον Κροτωνιάτη (Στ' - Ε' αι. π.Χ.), τον Αλκμαίωνα τον Κροτωνιάτη και άλλους. Παράλληλα, φαίνεται ότι ο Εμπεδοκλής γνώριζε άριστα την παλαιότερα του επική και λυρική ποίηση, ιδιαίτερα τη θεογονική και τις σχετικές διδασκαλίες των Ορφικών και των Πυθαγορείων, την ιωνική Κοσμολογία από τον Θαλή μέχρι τον Ηράκλειτο, και την Οντολογία του Παρμενίδη. Όλα αυτά φαίνεται πως είχαν συντελέσει, περίπου ισόρροπα, στην πνευματική διαμόρφωσή του. Μεταξύ των έργων του φιλοσόφου αναφέρονται το, κοινό για όλους τους προσωκρατικούς, επιγραφόμενο *Περί Φύσεως* ή *Φυσικά* και οι *Καθαρμοί*. Ο Εμπεδοκλής, στηριζόμενος κυρίως στη θεμελιακή θέση του Ηράκλειτου, για τις πολλαπλές εκφάνσεις της μίας και μοναδικής ουσίας (εκ πάντων εν, και εξ ενός πάντα) επεξέτεινε τον κοσμολογικό πλουραλισμό του Παρμενίδη (χάος και νυξ) από το φυσικό στο οντολογικό πεδίο. Δίδαξε ότι το σύμπαν συντίθεται και αποσυντίθεται από τέσσερα, καθαυτά, αμετάβλητα ριζώματα, δηλαδή το ύδωρ, τη γη, τον αέρα και το πυρ. Αιτιολογούσε δε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η *μίξις* και η *διάλλαξις* των ριζωμάτων, δηλαδή εξηγούσε το μεταβολισμό της ουσίας, διά της κινήσεως, η οποία ήταν σύμφωνη με το αειζών δομικό υλικό του σύμπαντος της αρχαιότερης ιωνικής κοσμολογίας.

Ο Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος (500-428 π.Χ.), ως αφητηρία της φιλοσοφίας του πήρε τη θρέψη και τη μετουσίωση της τροφής. Δεν του φαινόταν ευεξήγητο το φαινόμενο ότι με την τροφή, την οποία εισάγουμε στο σώμα, διαμορφώνονται πράγματα που πριν δεν υπήρχαν, δηλαδή σάρκα από μη σάρκα, οστά από μη οστά, τρίχες από μη τρίχες κ.λπ. Ότι από το τίποτε δεν μπορεί να γίνει τίποτε, ήταν αξίωμα, ήδη πριν από τη γένεση της Φιλοσοφίας και, επάνω σ' αυτή τη βάση, είχε υποστηριχθεί η αφθαρσία της ύλης και είχε εξηγηθεί η γένεση των σωμάτων από τις αλλοιώσεις της. Για τον Αναξαγόρα όμως, αυτή η εξήγηση δεν ήταν επαρκής. Για το λόγο αυτό, ανατρέχει στον οικείο του χώρο, της πρώιμης ιωνικής Φυσικής, στον Αναξίμανδρο, ο οποίος είχε θέσει ως κοσμολογική αρχή το άπειρο ως αδιαμόρφωτη μάζα, και έφθασε στο συμπέρασμα ότι η ύλη απαρτίζεται από μόρια κάθε είδους –μορφής, σχήματος, μεγέθους και αριθμού– ότι σε κάθε φυσικό σώμα υπάρχουν μόρια κάθε είδους και ότι κάθε σώμα χαρακτηρίζεται μόνο από την επικρατούσα, μέσα σε αυτό, ομάδα από ομοειδή μόρια. Θέτει δε ως μορφοπλαστική αρχή του σύμπαντος τον Νου. Όπως φαίνεται από τα αποσπάσματα που έχουν διασωθεί από τα έργα του, ο Αναξαγόρας γνωρίζει την παρασκευή χρυσού, την οποία και προσπερνά αδιάφορα, ενδιαφερόμενος, ως γνήσιος σοφός, να εξηγήσει τα πάντα. Έτσι, αναφέροντας ότι τόσο τα πράγματα, όσο και οι ποιοτικές ιδιότητες θεωρούνται με τα ίδια χαρακτηριστικά και την ίδια γένεση, φέρνει

ως παράδειγμα: «όπως ο χρυσός γίνεται χρυσός, γιατί μέσα στο αρχικό μείγμα από το οποίο προέκυψε, υπερτερούσαν “μοίρες” χρυσού, έτσι και το θερμό γίνεται θερμό, γιατί στην πρωταρχική συμπαγή μάζα υπερτερούσαν αναλογίες του θερμού. Η ιδιαίτερη λειτουργία των αντιθέτων είναι να δρουν ως παράγοντες των άλλων και των μετασχηματισμών της ύλης» (B.S. Guthrie, II 285), μέθοδος την οποία καταγράφει, 13 αιώνες αργότερα, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος για την παρασκευή χρυσού από μόλυβδο, όπως θα δούμε σε επόμενο άρθρο.

Ο Αρχέλαος ο Αθηναίος (480-410 π.Χ.), ο οποίος αναφέρεται στους καταλόγους των αλχημιστών, ακόμα και τον 11ο αιώνα, ως πρότυπο φυσικού φιλοσόφου, είχε ενδιαφερθεί και για τα ηθικά προβλήματα, πράγμα που γοήτευσε τον μαθητή του Σωκράτη. Έγραψε ένα βιβλίο με τίτλο *Περί Φύσεως* ή *Φυσιολογία*, όπου πρώτα εξέταζε τη σύσταση του φυσικού κόσμου και ύστερα ξεχώριζε τα πράγματα που είναι «νόμω» από τα πράγματα που είναι «φύσει». Οι αρχαίες πηγές αναφέρουν ότι είχε γράψει και ένα έργο, σήμερα χαμένο, με τίτλο *Περί της Ιεράς Τέχνης*, δηλαδή της παραγωγής χρυσού, όπως και ο προγενέστερός του Ηράκλειτος. Ακολουθώντας τον Αναξαγόρα, ο Αρχέλαος δέχεται, και αυτός, τον νου ως κινούσα δύναμη του σύμπαντος, όχι όμως αμιγή και χωριστό από το μίγμα της ύλης, αλλά σύμφυτο με αυτό. Ως ο πρώτος Αθηναίος φιλόσοφος, φαίνεται ότι είχε επίδραση στη σύγχρονή του κλασική κοινωνία της Αθήνας, όχι μόνο ως δάσκαλος του Σωκράτη στους κύκλους της Φιλοσοφίας, αλλά και σε γιατρούς όπως ο Πέτρων ο Αιγινήτης, και ποιητές όπως ο Ευριπίδης και ο Αριστοφάνης. Έναν αιώνα αργότερα, ο Θεόφραστος θα γράψει βιβλίο *Περί των Αρχελάου*.

Ο Διογένης ο Απολλωνιάτης (480-410 π.Χ.) είναι ο κατ'εξοχήν φυσιολόγος, ως φυσικός επιστήμων αλλά και γιατρός. Αναφορικά με το συγγραφικό του έργο, ο Σιμπλίκιος, ο τελευταίος Έλληνας που κατείχε το βιβλίο του Διογένη, παραδίδει ότι είχε, και αυτό, τον τίτλο *Περί Φύσεως*, αναφέροντας παράλληλα και άλλους τίτλους έργων του. Ο Διογένης έλαβε μέρος στη διαμάχη των προσωκρατικών φιλοσόφων περί της ουσίας, δηλαδή στη μεγάλη προσπάθεια της εποχής του να προσδιοριστεί η ύλη του σύμπαντος και να ερμηνευτεί ο μεταβολισμός ή μετουσίωσή της. Και αυτός αναφέρεται στους αλχημιστικούς καταλόγους του 6ου και του 9ου αιώνα, και, όπως φαίνεται από τα σωζόμενα αποσπάσματα του έργου του, είχε εκμεταλλευτεί με γόνιμο τρόπο τα πορίσματα της ιατρικής έρευνας, η οποία είχε αρχίσει ήδη πριν από τον Αλκμαίωνα τον Κροτωνιάτη, και απέδωσε πρωτοτυπία στην προαγωγή της επιστήμης πάνω σε ειδικά προβλήματα Φυσιολογίας, Ανατομίας, Γενετικής και Εμβρυολογίας, Νευρολογίας και Ψυχολογίας. Θεωρείται ο πρώτος που πλησίασε τη διάκριση ανάμεσα σε ένα φυσικό και ένα ψυχολογικό γεγονός, και ο μόνος, από τους προ του Αριστοτέλη φυσιογνώστες, ο οποίος διέθετε τελεολογικό κριτήριο.

10. Ο «Σμαράγδινος Πίναξ» σε απεικόνιση του 1606.

Η επίδρασή του είναι φανερή κυρίως στα ιατρικά συγγράμματα του Ιπποκράτη.

Οι Φιλόσοφοι της Μεγάλης Ελλάδος

Κατά τον Στ' αιώνα π.Χ., όταν οι ελληνικές πόλεις της Δύσης αναπτύχθηκαν, γεννήθηκε στην Κάτω Ιταλία ένας ιδιόμορφος πολιτισμός. Έλληνες έμποροι και ναυτικοί πηγαίνονταν στη Δυτική Ελλάδα και ακόμα ποιητές και διανοούμενοι φιλοξενούνταν στις αυλές των τυράννων, ενώ φιλόσοφοι από την Ιωνία εγκαταστάθηκαν στις πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας και μετέδωσαν την ελληνική φιλοσοφία στη Δύση. Αλλά, ενώ στην Ιωνία η ελληνική σκέψη προσπάθησε να δώσει απαντήσεις στο κοσμολογικό πρόβλημα, στη Δυτική Μεσόγειο, στη Νότια Ιταλία και Σικελία, παρουσιάστηκαν δύο φιλοσοφικές σχολές με αντίθετες κατευθύνσεις. Η μία είναι η σχολή του Πυθαγόρα και η άλλη η Σχολή της Ελέας.

Ο πυθαγορισμός στάθηκε εκπρόσωπος του άκρου στυγερητισμού στην Κάτω Ιταλία, ενώ το έδαφος είχαν προετοιμάσει οι Ορφικοί. Η άλλη φιλοσοφική σχολή, που ονομάστηκε Ελεατική, γιατί κέντρο της είχε την πόλη Ελέα, προβληματίστηκε κυρίως με τη σχέση του *Είναι* και του *Γίνεσθαι*, και επέκεινα με το ζήτημα της μεταβολής των όντων. Ως συνακόλουθο αυτού τίθεται και το γνωσιολογικό πρόβλημα, αν ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει την εσωτερική ουσία των μεταβολών και την αντικειμενική πραγματικότητα, αυτό που υπάρχει, το όντως ον. Ένας από τους πρώτους φιλοσόφους της Ελέας είναι ο Ξενοφάνης, ο οποίος γεννήθηκε στην Κολοφώνα περί το 570 π.Χ. και εγκατέλειψε την πα-

τρίδα του, όταν την κατέλαβαν οι Πέρσες. Ακολουθούν ο Παρμενίδης (έζησε στην Ελέα από το 540 έως το 470 π.Χ.) και ο μαθητής του Ζήνων ο Ελεάτης, ο οποίος, πρώτος, δημιούργησε τη βάση της τυπικής λογικής που στηρίζεται αποκλειστικά στην καθαρή νόηση. Από το τέλος όμως του Ε' αιώνα π.Χ., η ελληνική διάνοηση βρίσκει πρόσφορο έδαφος στην Αθήνα. Εκεί έχουν αρχίσει να συγκεντρώνονται στοχαστές από όλη την Ελλάδα και η φιλοσοφία αντικρίζει με άλλα κριτήρια το κοινωνικό και το κοσμολογικό πρόβλημα.

Το τέλος του έμμετρου Λόγου

Από τον Στ' αιώνα π.Χ. και πέρα, ο έμμετρος λόγος δεν χρησιμοποιείται πλέον σε ιστορικά έργα και οι πρώτοι οι οποίοι εμφανίζονται ως ιστοριογράφοι αποκαλούνταν τότε λογογράφοι. Πρώτος ιστορικός, ο οποίος θεωρείται πατέρας της ιστορίας, είναι ο Ηρόδοτος, γεννημένος στην Αλικαρνασσό της Μικράς Ασίας το 484 π.Χ. Μετά τον Ηρόδοτο, στα νεώτερα χρόνια κατετά-

γη μεταξύ των μεγάλων ιστορικών ο Αθηναίος Θουκυδίδης (470-395 π.Χ.). Το έργο του Θουκυδίδη είναι βασικά η καταγραφή των γεγονότων του Πελοποννησιακού Πολέμου, σε οκτώ βιβλία, και σταματά το 411 π.Χ.

Ο μαθητής του Σωκράτη, Ξενοφών, συνεχίζει την ιστορία του Θουκυδίδη στα *Ελληνικά* του. Την ιστορία του Θουκυδίδη συνέχισε και ο Κράτιππος, αλλά μόνο αποσπάσματα έχουν σωθεί από το έργο του.

Για την ολοκληρωμένη εικόνα της θέσης του έμμετρου λόγου πρέπει να αναφέρουμε τουλάχιστον τις τραγωδίες των Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη, διότι τότε άμεσα και τότε έμμεσα οι τραγικοί μάς δίνουν αξιόλογες πληροφορίες για την πολιτική και κοινωνική ζωή της εποχής τους αλλά και παλαιότερων εποχών, σε έμμετρο λόγο, ξεχωριστό από την καθαυτό ποίηση.

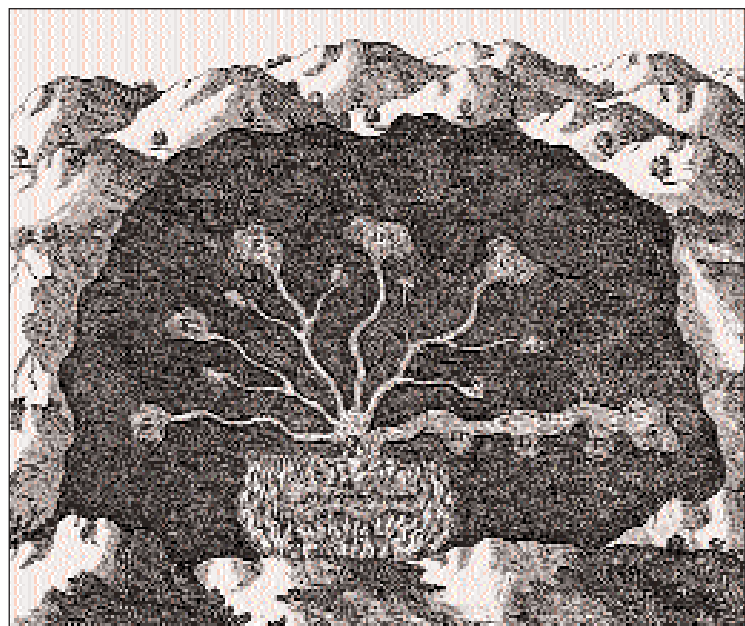
Η μύηση στη «θεία και ιερά τέχνη»

Παρ' όλη τη διαφορά των σχολών και των ρευμάτων, όλοι οι αληθινοί αληθμιστές ξεκίνησαν από μερικές κοινές βασικές αρχές, οι οποίες θεωρήθηκαν ανέκαθεν ως τα απαραίτητα θεμέλια της Ερμητικής Επιστήμης. Πρώτη και πλέον σημαντική είναι η αρχή που δηλώνει τη μοναδικότητα της ύλης. Αυτή την έννοια, η οποία εκφράστηκε με αλληγορική μορφή στον «Σμαράγδινο Πίνακα» (εικ. 10) ως: «αυτό που είναι κάτω είναι σαν κι αυτό που είναι πάνω, κι αυτό που είναι πάνω είναι σαν κι αυτό που είναι κάτω» και επαναλαμβάνεται ποικιλοτρόπως από μεγάλους αληθμιστές ως: «Όλα τα πράγματα προέρχονται από τον ίδιο σπόρο. Γεννήθηκαν αρχικά

από την ίδια μάνα» και «τα πάντα σε Ένα» του Ηράκλειτου, το οποίο επαναλαμβάνει στο έργο του *Η Διαθήκη* ο μεγάλος Ισπανός αλχημιστής του Μεσαίωνα Ραϊμόντο Λούλλο.

Άλλη βασική αρχή είναι εκείνη, σύμφωνα με την οποία τα μέταλλα είναι σύνθετα σώματα που περικλείουν τρία βασικά στοιχεία, των οποίων αλλάζει μόνον η αναλογία: ο «υδράργυρος των φιλοσόφων», το «θείο των φιλοσόφων» και το «άλας» ή «αρσενικό». Σε αυτό το σημείο δεν πρέπει να συγχέουμε τον «υδράργυρο των φιλοσόφων» με τον «φιλοσοφικό υδράργυρο». Εξάλλου και οι δύο αυτές ουσίες, στην πραγματικότητα δεν έχουν καμία σχέση με τον κοινό υδράργυρο. Σύμφωνα με τους συμβολισμούς των αλχημιστών, ο «υδράργυρος των φιλοσόφων» αντιστοιχεί με το σώμα της γυναίκας, το οποίο περιέχεται στην πρώτη ύλη. Ή, για να μιλήσουμε με όρους πιο σύγχρονους, ο «υδράργυρος των φιλοσόφων» είναι το στοιχείο Γιν ή το αρνητικό στοιχείο της πρώτης ύλης. Ο δε «φιλοσοφικός υδράργυρος» είναι το άλας που εξαγεται από την πρώτη ύλη, όταν επιδράσει σε αυτή η «μυστική φωτιά». Το ίδιο θα μπορούσαμε να πούμε και για το «θείο» και το «άλας», τα οποία διόλου δεν αντι-

12. Η ανάπτυξη των μετάλλων εντός της μήτρας της γης. Athanase Kircher, 1682.

11. Ο Ανδρόγυγος, σύμβολο της ενώσεως των αντιθέτων στην αλχημιστική διεργασία, σε χειρόγραφο του 16ου αι.

στοιχούν στα χημικά στοιχεία που φέρουν τα ονόματα αυτά. Πρόκειται μόνο για συμβολικές ονομασίες. Με βάση αυτή τη δεύτερη αρχή, οι αλχημιστές υποστήριζαν ότι ο χαλκός, επί παραδείγματι, αποτελείται από ίσα μέρη θείου και υδραργύρου και απειροελάχιστη ποσότητα άλατος.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί εδώ ότι τα ονόματα θείο, υδράργυρος και άλας δεν ήταν μόνο γενικότητες, αλλά συμβόλιζαν ορισμένες ιδιότητες της ύλης, αυστηρά συγκεκριμένες. Ο υδράργυρος, ή θηλυκό στοιχείο, συμβόλιζε το καθαρά μεταλλικό στοιχείο, την αιτία της λάμψης, της αγωγιμότητας και της ευκαμψίας των μετάλλων. Το θείο ή αρσενικό στοιχείο –γιανγκ– συμβόλιζε το βαθμό της ευφλεκτότητας και το χρώμα των μετάλλων. Το άλας ή αρσενικό συμβόλιζε το μέσον της ένωσης ανάμεσα στον υδράργυρο και στο θείο (εικ. 11).

Ορμώμενοι από μια τέτοια θεώρηση είναι εύκολο να φτάσουμε στην ιδέα της μετουσίωσης των μετάλλων. Από τη στιγμή κατά την οποία όλα τα μέταλλα αποτελούνταν από τα ίδια στοιχεία, σε διαφορετικές όμως αναλογίες, θα μπορούσαν να μετουσιωθούν, με τη μεσολάβηση ενός καταλυτικού παράγοντα. Αυτός ήταν η περίφημη «φιλοσοφική λίθος». Από τη θεώρηση αυτή, οι αλχημιστές αντλούσαν τη βεβαιότητά τους για την ύπαρξη, μέσα

στη φύση, μιας πρώτης και μοναδικής ύλης, της Πρώτης Αρχής, ή Αρχής Μίας. Υποστήριζαν επίσης ότι η κατασκευή των μετάλλων και των ορυκτών μέσα στη γη (εικ. 12) γινόταν με τον ίδιο τρόπο που γινόταν και η δημιουργία ανθρώπινων υπάρξεων. Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς, λοιπόν, της ερμητικής τέχνης, ήταν να ανακαλύψουν αυτό το κοινό σπέρμα, το οποίο ονόμαζαν «ορυκτό σπέρμα».

Τους αληθινούς όμως αλχημιστές δεν τους ενδιέφερε καθόλου να μετατρέψουν τα μέταλλα σε χρυσό, για να πλουτίσουν. Ένωσαν μόνο την ανάγκη να πραγματοποιήσουν αυτή τη μετατροπή για να βεβαιωθούν για την ιδιότητα της «φιλοσοφικής λίθου» τους. Ο σκοπός τους ήταν, εφόσον κατόρθωναν να μετατρέψουν ένα μέταλλο σε χρυσό, να μετουσιώσουν και τον ίδιο τους τον εαυτό. Και αυτό θα γινόταν μέσω ενός ομοιοπαθητικού διαλύματος της φιλοσοφικής λίθου. Η πόσις αυτού του διαλύματος συνεπάγεται την ταχύτατη αποβολή όλων των τοξινών, όπως και όλων των παθογόνων στοιχείων από το ανθρώπινο σώμα. Ο μύστης, αλχημιστής πλέον, χάνει όλα του τα μαλλιά, τα νύχια και τα δόντια, τα οποία όμως έπειτα από λίγες εβδομάδες ξαναφυτρώνουν, πιο δυνατά και πιο γερά. Ο αλχημιστής δεν έχει πλέον ανάγκη να ουρεί και να αφοδεύει, γιατί οι κοινές υλικές τροφές τού είναι πλέον άχρηστες. Ο ανώτερος αυτός μύστης δεν τρώει παρά μόνο όταν το επιθυμεί, καθώς δεν υπόκειται πια στις φυσικές ανάγκες των κοινών ανθρώπων. Η φιλοσοφική όμως λίθος δεν επιδρά μόνο στο σώμα. Ανανεώνει και δυναμώνει και τις διανοητικές και τις πνευματικές ικανότητες με τον ίδιο τρόπο, φέρνοντας σαν αποτέλεσμα την αληθή Γνώση.

Εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί ένα από τα πιο λεπτά και σημαντικά προβλήματα που έχουν σχέση με την Αλχημία γενικά και με τους αλχημιστές ιδιαίτερα. Δηλαδή ποια είναι η αξία της «τεχνικής» αυτής από μυσταγωγικής απόψεως; Και ποια είναι η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην πραγματοποίηση του «μεγάλου έργου» και στην πνευματική τελειότητα του αλχημιστή; Γνωρίζουμε ότι το αναγκαίο στοιχείο για τη μύηση, στα όποια Μυστήρια, συνίσταται στη συμμετοχή στο πάθος, στο θάνατο και στην αναγέννηση ενός θεού (εικ. 13). Και ο κάθε νεοφώτιστος, που γνωρίζει το δράμα του θεού με

τη μορφή μύθου, αναβιώνει προσωπικά όλες του τις φάσεις, φθάνοντας με αυτόν τον τρόπο στον δικό του μετασχηματισμό και στην αναγέννησή του. Στην Αλχημία η ύλη είναι εκείνη που υποφέρει, πεθαίνει και αναγεννάται. Ο αλχημιστής αντιμετωπίζει την ύλη όπως ο θεός αντιμετωπίζεται στα Μυστήρια. Μέσα, δηλαδή, από τις χημικές αντιδράσεις του κλίβανου των αλχημιστών, η ουσία αλλάζει, μεταβάλλεται η ύπαρξή της, γίνεται χρυσός.

Οι συγγραφείς αλχημιστικών βιβλίων ανέκαθεν ανέφεραν τέσσερα στάδια, από τα οποία έπρεπε να περάσει η ύλη, μέσα στον πυρωμένο αλχημιστικό κλίβανο, ώστε να πραγματοποιηθεί το «Μεγάλο Έργο». Ο θάνατος της ύλης

13. Ο γέρων βασιλεύς βυθιζόμενος και η γέννηση του νέου βασιλέως. S. Trismosin, *Splendor Solis*, 16ος αι.

14. Τα τέσσερα στάδια του αλχημιστικού έργου. Από την έκδοση του M. Maier, *Scrutinium Chymicum*, 1687

είναι το πρώτο στάδιο, κατά το οποίο όλα τα συστατικά της ύλης (εικ. 14) παίρνουν μαύρο χρώμα. Τότε, όλες οι ουσίες φθάνουν στο στάδιο της πρώτης ύλης, στη ρευστή και άμορφη μάζα, σε μια πρωτόγονη κατάσταση, που ανταποκρίνεται στο πρωταρχικό χάος της Κοσμογονίας. Επανερχόμενοι στον αλχημιστή, αυτό το πρώτο στάδιο αντιστοιχεί σε μια κατάσταση προ της γέννησης, σε ένα είδος «επιστροφής στη μήτρα» ή, σύμφωνα με την άποψη του μεγάλου Παράκελσου, «εκείνος ο οποίος θέλει να εισέλθει στο βασίλειο του θεού, πρέπει πρώτα να εισχωρήσει με το σώμα του στο σώμα της μητέρας του κι εκεί να πεθάνει». Είναι φανερό εδώ πως η «μητέρα» έχει την αξία της φύσης, στην πρωτόγονή της μορφή, και η «επιστροφή στη Μητέρα» έχει την έννοια της αποκατάστασης μιας αρχικής κατάστασης. Στις μυσταγωγικές τελετές, αυτή η «διάλυση» συμβόλιζε για τον μουσόμενο το «θάνατο» της ταπεινής του ύπαρξης πριν από την αναγέννησή του.

Επιχειρώντας να πετύχουν την τελειότητα των μετάλλων, οι αλχημιστές προσπαθούσαν να φτάσουν στην τελειότητα της ίδιας τους της ύπαρξης. Ο μύστης μετέτρεπε τον εαυτό του σε φιλοσοφική λίθο. Κλεισμένος στο εργαστήριό του, δούλευε συγχρόνως πάνω στον ίδιο του τον εαυτό, στο σώ-

μα του και στην ψυχή του (όπως οι βυζαντινοί αγιογράφοι, οι οποίοι, πριν ακόμα αρχίσουν να ζωγραφίζουν το συγκεκριμένο έργο που τους είχε παραγγελθεί, νήστευαν και προσεύχονταν επί 40 ημέρες, ώστε να περιέλθουν, σωματικά και ψυχικά, σε μια ανώτερη κατάσταση «εαυτού», η οποία τους καθιστούσε ικανούς για το θεάρεστο έργο τους). Γι' αυτό και όλα τα συγγράμματα των αλχημιστών συμφωνούν σε ένα ακόμα σημείο: ότι ο αλχημιστής (εικ. 15) θα πρέπει να είναι υγιής, ταπεινός, υπομονετικός και αγνός. Πρέπει να είναι ελεύθερος και να εναρμονίζεται με το έργο στο οποίο έχει αφιερώσει όλη του την ύπαρξη. Να είναι έξυπνος και σοφός, καλός και μελετηρός. Αυτές είναι οι αρετές και οι ιδιαίτερες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ο υποψήφιος, ο οποίος ετοιμάζεται να μνηθεί στα Μυστήρια. Όμως, όσο και αν αυτό φαίνεται παράξενο, ο αλχημιστής, συμμετέχοντας ενεργά σε όλες τις φάσεις της δουλειάς του, δοκίμαζε εμπειρίες ανάλογες με αυτές του νεοφώτιστου που συμμετείχε σε μυσταγωγικές τελετές.

Το στάδιο της μαυρισμένης πρώτης ύλης ακολουθούσε το «έργο στα λευκά», όπως ονόμαζαν το στάδιο της πήξης και του σταδιακού αποχρωματισμού της άμορφης μάζας, η οποία βαθμηδόν μετουσιωνόταν στη λαμπυρίζουσα και σιλιπνή φαιά φιλοσοφική λίθο. Από μυσταγωγικής απόψεως, το «έργο στα λευκά» είναι η αναγέννηση, ενώ τα δύο επόμενα στάδια καθαρισμού και μετουσίωσης της ύλης σε φιλοσοφική λίθο είναι βαθμίδες μύησης, οι οποίες οδηγούν τον υποψήφιο ερευνητή των μυστικών της ερμητικής τέχνης σε περαιτέρω ανάπτυξη και βαθύτερη κατανόηση της μυσταγωγικής συνειδησης. Για να πετύχει τους στόχους του, θα πρέπει να μετουσιωθεί, από νεκρή λίθο στα χέρια ενός Δευκαλίωνος ή μιας Πύρρας, σε ζωντανή φιλοσοφική λίθο.

Αυτές είναι οι απόψεις των αλχημιστών για τη σύσταση της ύλης, αν και ποίκιλλαν, όπως και των αρχαίων φιλοσόφων για τη θέση των στοιχείων στη φύση και τις αμοιβαίες τους μεταμορφώσεις (Αριστ. *Μετά τα Φυσικά*, 4). Επί παραδείγματι, ο Εμπεδοκλής θεωρούσε ότι τα στοιχεία ήταν αυθυπόστατα και ότι οι συγκρίσεις και οι διακρίσεις γεννούν όλα τα φυσικά σώματα, εκτός από τον εαυτό τους, ενώ άλλοι φιλόσοφοι, αντιθέτως, φαντάζονταν, με βάση τις ιδέες των Ιώνων, ότι τα στοιχεία μεταβάλλονταν το ένα στο άλλο. «Με την ένωση του αέρα με το πυρ, και της γης με το νερό, πρώτα το πυρ σε αέρα αλλοιώνεται και ύστερα ο αέρας σε ύδωρ και αυτό σε γη, και όλα τα στοιχεία πάλι προέρχονται, με τη σειρά τους, από τη Γη» (Λουκρήτιος, I, 783) (εικ. 16). Για να παρατηρήσει σχεδόν αμέσως μετά: «Το ανθρώπινο πνεύμα παραμένει στις βασικές του αντιλήψεις αναλλοίωτο, αν και κάπως τροποποιημένο» (Λουκρήτιος, I, 790). Πράγματι, τα κινητά και μεταμορφούμενα στοιχεία του Ηράκλειτου έγιναν πλέον τα μόνιμα στοιχεία του Εμπεδοκλή, αφού πρώτα πήραν και ορατή μορφή από τους Πυθαγόρειους.

Κατά τον Πυθαγόρειο Φιλόλαο (έζησε περί το 450 π.Χ.), η γη είναι κύβος, το πυρ τετράεδρη πυραμίδα, ο αήρ οκτάε-

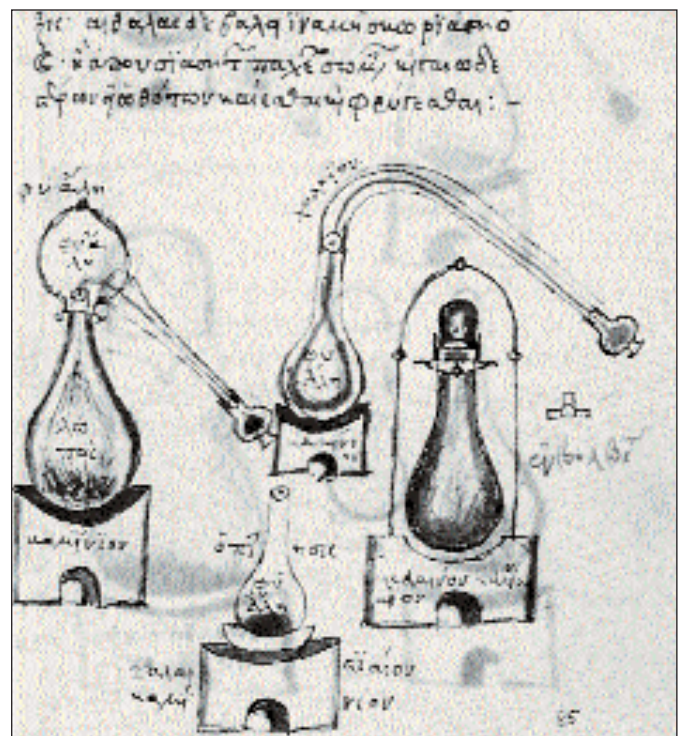

15. Ο αλχημιστής στο εργαστήριό του. Joseph Wright (1734-1789).

δρο, το ύδωρ εικοσάεδρο, και το πέμπτο στοιχείο, που περιέχει όλα τα άλλα και είναι σύνδεσμός τους, δωδεκάεδρο. Το πέμπτο αυτό στοιχείο αναφέρεται και από τον Αριστοτέλη, αλλά ακόμα πιο αόριστα, ενώ και ο Στέφανος γράφει γι' αυτό. Αυτή είναι η αφετηρία της πέμπτης ουσίας, ή πεμπτουσίας των αλχημιστών, η Quinta Essential κατά τον Μεσαίωνα, δηλαδή, ο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα αναγνωριζόμενος υπό της επιστήμης αιθήρ.

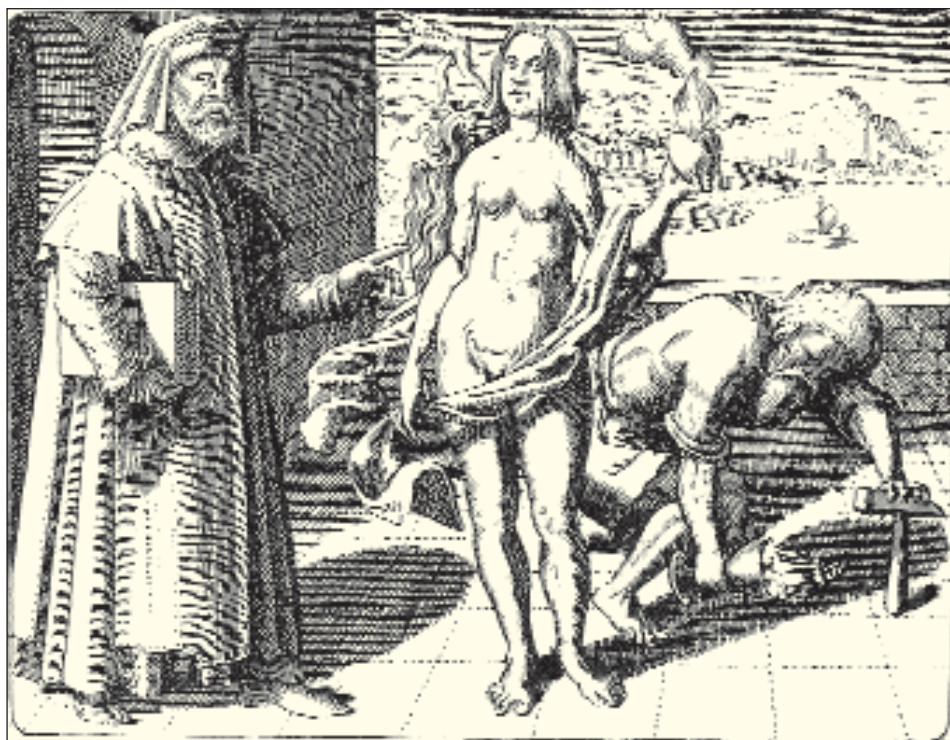
Κατ' αυτό τον τρόπο, το ελληνικό πνεύμα οδηγείται στη διδασκαλία των Ατομικών, του Λεύκιππου και του Δημόκριτου (τέλη του Ε' αιώνα π.Χ. και αρχές του Δ' αιώνα π.Χ.). Η ατομική θεωρία του Δημόκριτου, η οποία υφίσταται και είναι αποδεκτή από τη σύγχρονή μας Φυσική και Χημεία, θεωρήθηκε τότε φυσικό προβάδισμα για τους αλχημιστές, ώστε να αποδίδουν τις αρχές τους στον Δημόκριτο. Αλλά στο πρόσωπό του αυτοί όλοι τιμούσαν μάλλον τον πειραματιστή και τον μάγο παρά τον θεωρητικό φιλόσοφο. Πραγματικά, στα συγγράμματα των Ελλήνων αλχημιστών του Μεσαίωνα, δεν γίνεται καν λόγος για την ατομική θεωρία. Και αυτό το όνομα του ατόμου ουδέποτε αναφέρθηκε από αυτούς. Είναι γνωστό άλλωστε ότι τα επικούρεια και τα στωικά διδάγματα, που τόσο τιμήθηκαν στη Ρώμη, είναι άγνωστα στην Αλεξάνδρεια. Οι αλχημιστές αναφέρονται

αποκλειστικά και με σαφείς θεωρίες στην Ιωνική Σχολή, στους Πυθαγορείους και στον Πλάτωνα. Και αυτά ίσχυαν μέχρι και το τέλος του 18ου αιώνα. Είναι ενδιαφέρον δε ότι οι γνώμες των αλχημιστών έχουν καταπληκτική ομοιότητα με εκείνες του *Τίμαιου* του Πλάτωνος, πράγμα εμφανές από την αντιπαραβολή των πλατωνικών ιδεών προς εκείνες του Ζώσιμου, του Συνέσιου και ιδιαίτερα του Στέφανου της Αλεξάνδρειας. Κατά τον Πλάτωνα, πρέπει να γίνεται διάκριση στην αρχική ύλη, η οποία δέχεται πάντοτε τα πάντα και ποτέ δεν παίρνει καμία μορφή από τις γνωστές. «Η φύσις είναι εκμαγείο, που τα δέχεται όλα, που κινείται και διασχηματίζεται από εκείνα που μπαίνουν ..., όπως τα αλείμματα τα τόσο ευοδώδη ..., τα υγρά που δέχονται τις οσμές ..., ούτε γη, ούτε αέρας, ούτε πυρ, ούτε ύδωρ, λέμε, ούτε όσα γίνονται από αυτά, ούτε εκείνα από τα οποία γεννήθηκαν. Είναι ένα είδος αόρατο και άμορφο, το οποίο πε-

16. Ελληνικό αλχημιστικό χειρόγραφο του 11ου αι. με παραστάσεις χημικών οργάνων.

17. Ο Δημόκριτος ενώπιον συμβολικής απεικόνισης της Φύσεως. M. Maier, *Symbola aureae mensae*, 1617.

ριλαμβάνει τα πάντα, και την αποτελούν (τη φύση) ο θεός με το πυρ, άνευ του οποίου δεν υπάρχει τίποτα στερεό ούτε απλό. Και ανάμεσα σε αυτά μπαίνει το ύδωρ και ο αήρ ως δεσμοί τους. Και αυτά τα στοιχεία έχουν γεωμετρική μορφή ώστε να συνάπτονται μεταξύ τους» (Φιλόλαος) (*Τίμαιος*, κεφ. 7 κ.ε. και Αριστοτ. *Περί Ουρανού*, Γ, 7).

Η φιλοσοφία και η επιστήμη από τα μέσα του Ε' έως τις αρχές του Δ' αιώνα π.Χ. Το τέλος των Ηρώων

Πολύ προ των Περσικών Πολέμων, οι Έλληνες φιλόσοφοι της Ιωνίας ασχολήθηκαν με την έρευνα της Πρώτης Αρχής του κόσμου, δηλαδή της υλικής δημιουργίας της φύσης. Διότι στα προκλασικά αλλά και στα παλαιότερα ακόμα χρόνια, η ελληνική φιλοσοφία είχε υλιστική κατεύθυνση, καθώς μαρτυρούν αποσπάσματα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, όπως και τα κείμενα του Αριστοτέλη: «Των δη πρώτων φιλοσοφησάντων τας εν ύλης είδει μόνας ώθήθησαν αρχάς είναι πάντων» (*Μεταφ.* 983b, 7 αλλά και Πλάτ. *Φαίδ.* 44).

Οι Ίωνες φιλόσοφοι και οι μαθητές τους ενδιαφέρονται για το Είναι και το Γίνεσθαι. Ως εκ τούτου, τους απασχόλησε πολύ το οντολογικό πρόβλημα και πάνω σε αυτό διετύπωσαν τις γνώμες τους, οι οποίες, αν και σήμερα χαρακτηρίζονται ως απλοϊκός υλισμός, για την εποχή τους ήταν μια μεγάλη κατάκτηση του πνεύματος. Από τα μέσα του Ε' αιώνα π.Χ., το αντικείμενο της φιλοσοφικής έρευνας σταδιακά αλλάζει, μέχρι τις αρχές του Δ' αιώνα π.Χ., όπου πλέον οι Έλληνες στοχαστές ενδιαφέρονται, οι περισσότεροι, για το κοινωνικό πρόβλημα. Έτσι μπορούμε να οριοθετήσουμε το τέλος

της πρώτης περιόδου της ελληνικής φιλοσοφίας με τον Δημόκριτο τον Αβδηρίτη (460-370 π.Χ.) (εικ. 17). Πολυταξιδεμένος και κοσμοπολίτης, τόσο ώστε να του αποδίδεται το «ανδρίσοφώ πάσα γη βατή. Ψυχής γαρ αγαθής πατρίς ο ξύμπας κόσμος» (Diels, απ. 247), αλλά και μαθητής του Λεύκιππου, θεωρούσε ως βασικά στοιχεία των όντων μόνο το πλήρες και το κενόν, τα οποία είναι αμφοτέρα άπειρα. Το κενό ο Δημόκριτος το θεωρούσε απαραίτητο για την εξήγηση της κίνησης και της διαίρεσης της ύλης. Κατά τη διδασκαλία του, το πλήρες είναι κατατημένο σε αμέτρητα μικροσκοπικά σωματίδια, τα οποία διαχωρίζει μεταξύ τους το κενό. Τα σωματίδια αυτά δεν μπορούν να διαιρεθούν σε μικρότερα μέρη, επειδή το καθένα ήδη πληροί τελείως το χώρο του και δεν έχουν κενόν. Τα άτομητα αυτά σωματίδια ονόμαζε ο Αβδηρίτης *άτομους* (άτμητα άτομα) ή και *ναστά*

(=πυκνά σώματα), περαιτέρω δε ανάγει όλα τα φυσικά φαινόμενα στη δράση των μηχανικών νόμων της έλξης και απώθησης των ίδιων των ατόμων. *Ποιοτικά αμετάβλητα*, τα άτομα διαφέρουν στη μορφή, το μέγεθος και το βάρος. Όμως, εξαιτίας της διαφορετικής τους πυκνότητας, κινούνται στο κενό, συγκρούονται μεταξύ τους και δημιουργούν *στροβίλους*, από την κίνηση των οποίων παράγονται άπειροι κόσμοι, οι οποίοι γεννώνται και πεθαίνουν, αλλά δεν δημιουργούνται από θεούς. Απλώς οι κόσμοι εμφανίζονται και εξαφανίζονται με φυσικό τρόπο. Έτσι, κατά τον «πένταθλον φιλόσοφο», όπως τον αποκάλεσαν οι σύγχρονοί του, λόγω του πλήθους των συγγραμμάτων του, δεν υπάρχει τίποτε αληθινό εκτός από αυτά τα πρώτα στοιχεία, δηλαδή τα άτομα και το κενό. Μόνον αυτές οι πρώτες Αρχές υπάρχουν και δρουν. Επομένως το σύμπαν δεν είναι παρά ο συνεχώς μεταβαλλόμενος συνδυασμός των ατόμων, τα οποία αλλάζουν σύμφωνα με τρεις παραμέτρους, τη μορφή, τη σύνθεση και τη θέση. Αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης, έστω και από αυτά τα λίγα που παρατέθηκαν, ότι δικαίως ο Δημόκριτος έχει αναγνωριστεί διεθνώς σήμερα, από την επιστήμη, ως ο πατήρ της σύγχρονης ατομικής θεωρίας. Μετά τον «γελασινό φιλόσοφο», χαρακτηρισμός που του δόθηκε στα τελευταία χρόνια της ζωής του, επειδή δεν σταματούσε να γελά, παρατηρώντας τη ματαιότητα των ενασχολήσεων των συγχρόνων του, δεν εμφανίζονται άλλοι μεγάλοι στοχαστές, συνεχιστές της έρευνας των φυσικών φαινομένων. Φυσικά, άφησε μαθητές και είχε οπαδούς, αλλά αυτοί, μέχρι την εμφάνιση του Επίκουρου, δεν μπόρεσαν να επηρεάσουν την ελληνική σκέψη.

Από τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και μετά, η φυσική φιλοσοφία παραμερίζεται και η επιστημονική έρευνα σταματά, ενώ η ελληνική διανόηση στρέφεται προς τον ιδεαλισμό, δίνοντας, σχεδόν στα πάντα, αφηρημένη μορφή (τόσο ώστε ο Πλάτων υποστήριζε πως η Αριθμητική, η Γεωμετρία, η Λογιστική κ.λπ. δεν πρέπει να μελετώνται ως επιστήμες απαραίτητες στον πρακτικό βίο, αλλά ως προπαίδια και ενίσχυση της φιλοσοφικής σχέσης, για τη γνώση και την ανεύρεση της αληθείας).

Οι οικουμενικοί αλχημιστές

Ο αρχαιότερος κατάλογος των Ελλήνων αλχημιστών, οι οποίοι απέκτησαν καθολικό κύρος, των Οικουμενικών, όπως τους αποκαλούσαν οι σύγχρονοί τους, είναι αυτός του Ανεπιγράφου Φιλοσόφου (Βιβλιοθήκη της Λυόν, χφ. 2327, φ. 169, χφ. Αγίου Μάρκου, φ. 79): «Αφού προηγουμένως δώσαμε τα θεωρήματα της χρυσοποιίας, θα προχωρήσουμε στους κορυφαίους της τέχνης αυτής. Πρώτος είναι ο Ερμής ο Τρισμέγιστος, όπως λέγεται, που πήρε την προσωνομία διότι προσέθεσε τρεις δυνάμεις ενεργείας στη χρυσοποιία, αλλά και πέρα από αυτήν διέκρινε τα όντα σε τρεις διαστάσεις. Αυτός είναι ο πρώτος συγγραφέας του μεγάλου τούτου μυστηρίου. Αυτός είχε ακόλουθον τον αρχιερέα Ιωάννη της “εν ευαγία τυθίας” και των εν αυτή αδύτων. Μετά από αυτόν, τρίτος στη σειρά, και ο αγαθότερος όλων, έρχεται ο Δημόκριτος από τα Άβδηρα. Μετά από αυτόν έρχεται ο Ζώσιμος, ο οποίος φημίζεται ως πολυμαθέστατος. Ύστερα είναι οι Οικουμενικοί πολυφημισμένοι φιλόσοφοι, ερμηνευτές του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη με διαλεκτικά θεωρήματα, ο Ολυμπιόδωρος και ο Στέφανος που ασχολήθηκαν με τη χρυσοποιία και έγραψαν μεγάλα υπομνήματα και εγκώμια και έδωσαν το μυστήριο με την “ποίησιν” (πράξιν). Τα σοφά τους βιβλία πήραμε και από πείρα και τριβή τα κατανοήσαμε, διότι βρήκαμε σε αυτά την έννοια των όντων και αντελήφθημεν ότι είναι αναγκαία και αληθινή». Ο κατάλογος αυτός ανάγεται στον 7ο ή 8ο αιώνα και της ίδιας παλαιότητας είναι και ο κατάλογος της αρχής του χειρογράφου του Αγίου Μάρκου (χφ. Αγίου Μάρκου, φ. 7ν): «Τα ονόματα των φιλοσόφων της Ιεράς Επιστήμης και Τέχνης: Μωυσής, Δημόκριτος, Συνέσιος, Πάνσηρις, Πηβίχιος, Ξενοκράτης, Αφρικανός, Λουκάς, Διογένης, Ίππασος, Στέφανος, Χύμης, Χριστιανός, Μαρία, Πετάσιος, Ερμής, Θεοσέβεια, Αγαθοδαίμων, Θεόφιλος, Ισίδωρος, Θαλής, Ηράκλειτος, Ζώσιμος, Φιλάρετος, Ιουλιάνα, Σέργιος». Στον κατάλογο αυτόν, τα ονόματα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων θεωρούνται και ονόματα πραγματικών αλχημιστών συγγραφέων, οι οποίοι αναφέρονται στις περισσότερες πραγματείες που σώζονται. Σε χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης των Παρισίων υπάρχει ο εξής κατάλογος (χφ. 2250, φ. 245): «Γνώρισε, φίλε, και τα ονόματα των ποιητών Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ερμής, Ιωάννης ιερέας στην Ευασία τη Θεία, Δημόκριτος, Ζώσιμος, ο μέγας Ολυμπιόδωρος, Στέφανος ο φιλόσοφος, Σοφάρ της

Περσίας, Συνέσιος, Διόσκουρος, ο ιερέας του μεγάλου Σέραπη της Αλεξανδρείας, ο Οσάνης ο Αιγύπτιος, ο Κομάριος ο Αιγύπτιος, η Μαρία και η Κλεοπάτρα η σύζυγος του βασιλέως Πτολεμαίου, ο Πορφύριος, ο Επιβήχιος, ο Πελάγιος, ο Αγαθοδαίμων, ο βασιλεύς Ηράκλειος, ο Θεόφραστος, ο Αρχέλαος, ο Πετάσιος, ο Κλαυδιανός, ο Ανεπίγραφος Φιλόσοφος, ο Μένος ο Φιλόσοφος, ο Πάνσηρις και ο Σέργιος. Αυτοί είναι οι πολύφημοι οικουμενικοί δάσκαλοι και νέοι ερμηνευτές του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους».

The Alchemists from the Pre-Socratic Philosophers to Plato

Thales of Miletus and the followers of the Ionian School are the first to introduce the scientific conception of the origin and reason of the creation of the world. Water, according to Thales, is the original substance of creation, while his contemporary Anaximenes argues in favor of air who, when fierce would become fire, when thick would become clouds and water, earth and stones. Other theories, more profound, succeed these rather vague ones. Parmenides and his Eleatic School believe in the reduction of every substance to an eternal and motionless Being, an idea also shared by the alchemists in their dogma “The whole is one and from the whole becomes everything”.

The alchemists simply follow the doctrines of these great philosophers and strive to reproduce in their furnaces the circumstances that would have prevailed in the creation of the world by combining the suitable natural bodies, according to the divine dictum of Hermes Trismegistus, “whatever exists up, in the macrocosm, exists down, in the microcosm”. Thus, a wide spectrum of theories has been developed: the monistic theory, represented by Thales (water), Anaximenes (air), Heraclitus (fire), according to which reality consists of a single substance; the pluralistic theory, represented by Parmenides (light and darkness) and Empedocles (water, air, earth and fire), according to which reality consists of more than one independent element; Anaxagoras’ theory of the omnipotent Mind that rules and regulates the chaotic, primitive mass of all things; Democritus’ theory of atom, the basis of all form of matter, and Void that has an equal right with reality.

In the oldest catalogue of the world wide illustrious Greek alchemists, called Ecumenicals by their contemporaries, which was compiled by the “Anonymous” Philosopher (Lyon, Bibliotheque Municipale, ms 2327, f. 169; Biblioteca Marciana, f. 79) the names of the ancient Greek philosophers are listed as names of alchemist writers and in this capacity they are mentioned in most of the extant relevant treatises.